

Д.Цолмон. Доктор (PhD), профессор

А.Амарсанаа. Магистр

Олон улсын харилцааны онолын сургууль, шинэ чиг хандлага

Хүйтэн дайны төгсгөл, ЗХУ, социалист системийн задрал, Югославын сарнин бутрал зэрэг нь гэнэтийн бөгөөд санамсаргүй үйл явдал болсон мэт боловч түүний уг сурвалж нь эдийн засаг, улс төр, үзэл суртал, үндэсний онцлог, ашиг сонирхолтой холбоотой эрт орой нэгэн цагт дэлбэрэн гарч ирэх магадлалтай байсны нотолгоо мөн. Томоохон стратегич, өрнөдийн зарим онолчид коммунизм явуургүй гэдгийг сануулсаар л байсан. Эдгээр үйл явдлын цаг хугацааг урьдчилан тааж эс чадсан олон улсын харилцааны онолын үндсэн сургуулиудад эрдэмтэн, судлаачид эрс шүүмжлэлтэй хандах болж онолын суурь судалгаа, үндсэн ойлголтууд, аргазүй, онтолог, эпистемологи зэргийг эргэн харах ёстой гэсэн хандлага түгээмэлжив. Ийнхүү хүйтэн дайн төгссөнөөр олон улсын харилцааны онолыг үндсээр нь шинэчлэн өөрчлөх дохио өгсөн юм.¹ Үүний зэрэгцээ, хамгийн нэр төртэй томоохон онолын сургууль болох реализмын талаарх эрдэмтэн судлаачдын хурц маргаан, мэтгэлцээн өрнөх тутам хүйтэн дайны үед үл тоомсорлогдож байсан, уламжлалт биш онол, сургуулиуд харин хүчтэй хөгжих болов. Энэ нь геополитикийн үзэл баримтлалыг ч нэгэн адил хөндөх болов.

“Шинжлэх ухааны түүхээс харахад, аливаа онол ирээдүйд няцаагдах магадлалтай,” гэж Карл Поппер тэмдэглэсэн агаад ОУХ-ны судлалд ч гэсэн онолууд хоорондоо “ноёлохын” төлөө эцэс төгсгөлгүй тэмцэлдэн мэтгэлцдэг байна. Ямар ч болов, уламжлалт хуучин арга барил ач холбогдлоо алдаж онолын шинэ нэгдэл, шилжилт, хөдөлгөөн, “их зөвшилцөл” өнөөдөр ажиглагдаж байна. Шинэ синтезийн хамгийн сүүлийн үеийн тод жишээ бол конструктив онол болно.

Онолын хөгжлийн сүүлийн үеийн нөхцөл байдал ямар байна вэ, ирээдүйд цаашдаа яаж хөгжиж олон улсын харилцаа, дэлхий нийт хүн төрөлхтөнд ямар хувь нэмэр оруулж чадах вэ гэдэг нь нарийн судалгаа шаардсан олон улсын харилцааны судлалын орчин үеийн тулгамдсан асуудлуудын нэг болж байгаа юм. Эндээс үүдэн, энэхүү өгүүлэлд олон улсын харилцааны онолын сүүлийн үеийн байдал, цаашдын чиг хандлагыг олон улсын харилцаан дахь Англи, Америкийн эрдэмтэдийн байр суурь, онолын түүхэн хөгжлийн онцлогтой холбон тайлбарлах, үүнд бусад орны эрдэмтэн судлаачид яаж ханддагийг зарим нэг баримтаар харуулах оролдлого хийв. Олон улсын харилцааны судлалын онцлог. Өнөөг хүртэл эрдэмтэд олон улсын харилцааны судлал гэж яг юу болохын талаар нэгдсэн ойлголтонд хүрэлгүй явж ирсэн бөгөөд улс орон бүр өөр, өөрийн өвөрмөц онцлогийн үүднээс олон улсын харилцааг үзэх хандлага түгээмэл байдаг. Өөрөөр хэлбэл, олон улсын харилцааны судлалын нэг чухал өвөрмөц тал нь субъектив хүчин зүйлээр тайлбарлагдаж ирэв. Англи, Америкийн эрдэмтэдийн “ноёлох” байр суурьтай судлал өөрөө энэ асуудал дээр санал хуваагдан өргөн ба явцуу утгаар олон улсын харилцааг дараах байдлаар тайлбарладаг байна.

XX зууны сүүл, XXI зууны эхээр олон улсын харилцаа нь нийт хүн төрөлхтөнд хамаатай түгээмэл, асуудлуудыг өргөн хүрээнд авч үздэг “олон судлагдахуунт” нийгмийн ухааны томоохон салбар болон өргөжиж, социологи, антропологи, эдийн засаг, газарзүй, улс төр судлал, сэтгэл судлал, гүн ухаан, түүх судлал, байгалийн шинжлэх ухаантай уялдаа, холбоотой болсон гэдэг өргөн утгаар Английн судлаачид нотолдог. Зарим нь олон улсын харилцааг бүр “шинжлэх ухааны салбар хоорондын судлал” (interdiscipline) хэмээн тайлбарладаг байна.

Их Британы Уэльсийн их сургуулийн профессор Стив Смит Англи,

¹ Gaddis 1993, 10.

Америкийн эрдэмтдийн судалгаа хоорондоо хэрхэн ялгаатай, зөрүүтэйг тодорхой харьцуулалтаар нотлох оролдлого хийсэн байх юм (хүснэгт 1-ийг үз). Их Британы судлаачид АНУ-ыг бодвол илүү “эрүүл саруул”, бодитой, ач холбогдолтой судалгааг явуулдаг гэсэн дүгнэлтийг хийжээ.²

Хүснэгт 1. Америк ба Английн судалгааны харьцуулалт

	Америкийн эрдэмтэд	Английн эрдэмтэд
ОУХ ба шинжлэх ухааны бусад салбар	Улс төрийн шинжлэх ухаантай холбож үздэг	ОУХ-г нийгмийн бараг бүх салбаруудтай холбон тайлбарлаж, “шинжлэх ухааны салбар хоорондын судлал” (interdiscipline) гэж үздэг
Дэлхийн ОУХ-ны судлал	Америкийн “дэлхийн” судлалд бусдыг хамруулан нэгтгэх хийгээд С.Хоффманы “ОУХ бол Америкийн нийгмийн ухаан” гэдэг үгийг хүчинтэй хэвээр хадгалах оролдлого хийдэг	Америкийн судлалаас тусдаа бие даасан ОУХ-ны судлалыг хөгжүүлэхийн хамт Европын эрдэмтэдтэй ойр, дотно байхыг эрмэлздэг
Онолын хөгжил, чиг хандлага	Зохистой ба зохисгүй, шинжлэх ухаанч ба шинжлэх ухаанч бус онол байдаг хэмээн пост-позитивизм, рефлексивизмыг “ялгаварлан гадуурхадаг” бөгөөд нэг эсвэл хоёр урсгал, чиглэлийн давамгайллыг л хүлээн зөвшөөрдөг	Онолын сургуулиудын аль нэгийг нь онцгойлон үзэхгүйгээр олон ургальч үзлийг хөхиүлэн дэмжиж онолуудын жигд, тэнцвэртэй хөгжлийн чиг хандлагыг хүлээн зөвшөөрч онолын сургуулиудын “ардчилалыг” тогтоохын төлөө байдаг
Эпистемологи, аргазүй	Бихейворизм, позитивизм их нөлөөтэй	Пост-позитив хандлага түгээмэл

Түүнчлэн Стив Смит-ийн үзэл бодлыг хуваалцдаг эрдэмтэдийн нэг Роберт Кроуфорд (Robert Crawford) Америк, Английн олон улсын харилцааны судлалууд хоорондоо тэс өөр юм гэсэн байдаг.³ Цаашилбал, Английн томоохон эрдэмтэд, тухайлбал, Барри Бузан, Ричард Литтл нар “Англи Сургууль”⁴ хэмээх олон улсын харилцааг судлах тусгай бүтэц, зорилтот хөтөлбөрөөр олон улсын харилцааг Америк биш арга, замаар хөгжүүлэх оролдлого хийж эхэлсэн юм. Үүний эхлэлийг 1950-аад оны сүүлээр үүсгэн байгуулагдсан Олон Улсын Улстөрийн Онолын Британы Хороо тавьсан гэж үзэж болох юм.

Анх 1977 онд Стэнли Хоффман олон улсын харилцааг Америкийн ба бусад орнуудын эрдэмтэдийн судалгаа хэмээн хуваан ангилж үзжээ. Түүний “Америкийн Нийгмийн Ухаан: Олон Улсын Харилцаа” гэдэг өгүүлэлд⁵ Америкийн эрдэмтдийн давамгайлах байр суурийг тодорхойлж олон улсын харилцааг “Америкийн нийгмийн ухаан” хэмээн овоглосон юм. Зарим эрдэмтдийн нотолж буйгаар энэ байдал өнөөг хүртэл хадгалагдсаар байгаа болно. К.Холсти, О.Уивэр¹ нар олон улсын харилцааны онолын сэтгүүлүүдэд нийтлэгдсэн эрдэм шинжилгээний өгүүлэлүүдийг задлан шинжилж үзэхэд нийт өгүүлэл бичигч эрдэмтэн нарын дийлэнх нь Америкийн судлаачид болохыг тогтоосон байна.

Бид дээр Англи, Америкийн эрдэмтдийн судалгааны онцлог, ялгаатай талыг авч үзлээ. Тэгвэл бусад орны эрдэмтэдэд Америкийн давамгайллыг эсэргүүцсэн хандлага түгээмэл ажиглагддаг. Тухайлбал, Францын эрдэмтэд олон улсын харилцааны судлалын “зах хязгаар” болохыг үл хүсэн, бие даасан тусдаа судалгаа явуулдаг гэж Франц судлаач А. Ж. Грүүм үзэж байхад “Францийн сургууль” буюу “Олон улсын

² Smith 2000, 396-399.

³ Crawford & Jarvis 2001, 239.

⁴ Hoffmann, S. 1977: “An American Social Science: International Relations,” *Daedalus*, vol. 106, no. 3, pp. 41-60, reprinted in *Janus and Minerva. Essays in International Theory and Practice*.

⁵ Waever, Ole, 1998, ‘The sociology of a not so international discipline: American and European developments in international relations.’ *International Organization* 52: 687-727, Holsti, Kalevi, 1985, *The Dividing Discipline: Hegemony and Diversity in International Theory*. London: Allen & Unwin.

харилцааны социологи” (францын нийгэм судлалын сургууль) гэсэн судалгаа хөгжиж буй тухай Оросын судлаач Цыганков өөрийн “Олон улсын харилцаа” хэмээх номондоо өгүүлсэн байна. Ийнхүү олон улсын харилцааны судлал субъектив хүчин зүйлээр хуваагдан задарснаар, олон үндэстэн, соёл иргэншлийн практик, онцлогт тулгуурласан олон ишт, элдэв янзын үзэл, санаа оноо хуримтлагдаж олон улсын харилцааны талаарх “тэнцвэржсэн” мэдлэг бүрэлдэх таатай хөрс суурь буй болж байгаа бөгөөд орчин үеийн онолын чиг хандлагыг тодорхойлоход үүнийг харгалзан үзэх онцгой чухал баримжаа болж өгч байгаа юм.

Олон улсын харилцааны онолын түүхэн хөгжлийн онцлог. Онолын түүхэн хөгжлийн асуудлыг авч үзэх нь орчин үеийн онолын чиг хандлагыг тодорхойлоход чухал ач холбогдолтой юм. Учир нь олон улсын харилцааны судлал, онолын үүсэл гарал, түүхийг эхнээс нь явцуурхан, ерөөсгөл байр суурьнаас зохион бичснээс болж зарим онол, сургууль олон улсын харилцаанд ач холбогдолгүй болж “ялгаварлан гадуурхагдах” эрсдэлд ордог тухай Стив Смит анхааруулсан байна.⁷

Олон улсын харилцааны судлал, онолын үүслийн түүхийг ерөнхийдөө явцуу ба өргөн гэсэн хоёр хэсэгт хувааж үзвэл; нэгдүгээрт, он дарааллаар (chronology) зонхилж байсан байдлаар, дэлхийн нэгдүгээр дайны дараа идеализм, дэлхийн хоёрдугаар дайнаас хойш реализм тус тус давамагайлж байгаад, онолын олон чиг, хандлага үүсэн бүрэлдсэний эцэст 1980-аад оны үед нео-либерализм, нео-реализмын маргаан, мэтгэлцээн ид өрнөсөн. Харин 1990-ээд он гэхэд уг мэтгэлцээн намжиж хоёр нео-онол зөвшилцөн эвлэрэх хандлагатай болсон гэдэг. Олэ Уивэр 1990-д оны зөвшилцлийг “нео-нео синтез”⁸ хэмээн томъёолжээ.

Хоёрдугаарт, онолын түүхэн хөгжлийг хойно хойноосоо цуварсан “их мэтгэлцээний” үүднээс тайлбарладаг (Maghroori and Ramberg 1982; Ole Waever 1996). Ийнхүү түүхэн хугацаагаар нь дараалан жагсаавал, 1930-д онуудад “нэгдүгээр мэтгэлцээн” (реализм ба идеализм), 1960-аад онуудад “хоёрдугаар мэтгэлцээн” (уламжлалт ба бихейворист арга), 1980-аад онуудад “гуравдугаар мэтгэлцээн” (реализм, либерализм, марксизм) буюу парадигм хоорондын (Waever, 1996; Viotti and Kauppi, 1993), 1990-ээд оноос өнөөг хүртэл “дөрөвдүгээр мэтгэлцээн” рационализм (Уиверийнхээр бол “нео-нео нийлэл”) ба рефлексивизмын (Lapid, 1989) хооронд явагдсаар иржээ.

ХҮСНЭГТ 2. ДӨРВӨН МЭТГЭЛЦЭЭНИЙГ ХАРЬЦУУЛЖ ҮЗЭХ НЬ

	Улс төр	Философи	Эпистемологи (танин мэдэхүй)	Онтолог (ОУХ-ны ахуй)	Арга зүй
Нэгдүгээр мэтгэлцээн	XXX	XX		X	
Хоёрдугаар мэтгэлцээн			XX	X	XXX
Гуравдугаар Мэтгэлцээн	XX			XXX	X
Дөрөвдүгээр мэтгэлцээн		XXX	XX	X	

Жич: XXX= мэтгэлцээний гол сэдэв, XX= хоёрдугаар зэргийн сэдэв, г.м.
(source: Ole Waever 1996, p.157)

Орчин үеийн онолын чиг хандлага: Онолын хөгжлийн түүхэнд реализм давамгайллагч байр суурьтай ирсэн бөгөөд эрдэмтэн судлаачид, бодлого боловсруулагч, шийдвэр гаргагч нарт хамгийн их нөлөөлдөг онол юм. АНУ, Английн нэртэй улс төрчид, төр засгийн тэргүүн асан Черчилль, Трумэн, Рейган нарын гадаад

⁷ Smith 2000, 376-379.

⁸ Waever, 1996, pp.163-164

бодлогын номлол эл онолд голлон тулгуурлаж байв. Өнөөдөр ч гэсэн реализмын энэхүү зонхилох байр суурийг үгүйсгэхэд бэрх байна. Гэхдээ, С.Смит (2000), Р.Кэохэйн (1989), О.Уивэр (1996) нар бидний дээр авч үзсэн Англи, Америкийн ноёлол, Олон улсын харилцааны судлал, онолын түүхэн хөгжлийн онцлогийг харгалзан үзсэний үндсэн дээр орчин үеийн онолын сургуулиуд дараах хоёр үндсэн бүлэг, ангид хуваагдан онолын маргаан, мэтгэлцээн өрнүүлж байна хэмээн дүгнэжээ: (1) неореализм, неолиберализмыг өөртөө багтаасан рационализм буюу Уиверийн тодорхойлсноор “нео-нео синтез”; (2) рационализмтай сөргөн мэтгэлцсэн рефлексивизм. Түүнчлэн, сүүлийн үед дээрх хоёр анги, бүлэгт конструктивизм гэдэг онол нэмэгдэж байгаа юм.

Рационализм. Рационализм бол угтаа Америкийн ОУХ-ны онолын судалгааны гол шинж, чанар болдог бөгөөд АНУ-д хамгийн их өргөн хүрээтэй судлагддаг байна. Стив Смит-ийн үзсэнээр Америкийн судалгаа угаасаа эмпирик судалгааны материалд тулгуурласан танин мэдэхүй, позитивист аргазүйг өргөн ашигладаг учир онтологийн хувьд “рационалист” юм гэжээ.

Рационализм гэдэг нь, “rational” буюу “оновчтой, тооцоотой, зүй зохистой” гэдэг утгатай үгнээс гаралтай бөгөөд олон улсын харилцаа оновчтой, тооцоотой үйл байдалд суурилагдана гэж үздэг. Рационализмыг бүтцийн хувьд авч үзвэл, неореализм, неолиберализмыг өөртөө агуулдаг тухай бид дээр цухас хөндсөн билээ. 1980-д оны турш неореализм, неолиберализм хоёр хоорондоо ширүүн маргаж байсан ч гэсэн эдүүгээ харилцан буулт, зөвшилцөлд хүрч чадсны гол учир нь хоёр онол нэг л танин мэдэхүйн аргаар олон улсын харилцааны ахуй, мөн чанарыг (онтологийг) ухааран хүлээж авдаг байна.

Энэ онолын зөвшилцөл, синтезийг эрдэмтэн судлаачдын ихэнх нь түүхэн том үйл явдал хэмээн нааштайгаар хүлээн авсан юм. Давид Болдвин неореализм, неолиберализм тус, тусдаа байснаас хоёул хамт судлагдвал олон улсын ахрилцааны онолын хөгжилд ихээхэн ач холбогдолтой гэж тэмдэглэсэн байдаг.⁹

Гэсэн хэдий ч, олон улсын байгууллага, хамтын ажиллагаа ба анархи шинжтэй харилцаа, оролцогчийн ашиг сонирхол харьцангуй юу, туйлын шинжтэй юу гэдэг дээр хоёр нео-онол одоог хүртэл санал нэгдээгүй байна.

Рефлексивизм. 1988 онд АНУ-ын Олон Улс Судлалын Холбооны (ISA) ерөнхийлөгч байсан Роберт Кэохэйн¹⁰ “рационализм” ба “рефлексивизм” гэсэн хоёр урсгалын мэтгэлцээн олон улсын харилцааны онолын орчин үеийг тодорхойлж байна гэж эрдэм шинжилгээний илтгэлдээ тэмдэглэн тэдгээрийн олон улсын байгууллага, хамтын ажиллагааны судлал дахь хувь нэмэр, ач холбогдлыг өндөрөөр үнэлсэн юм. Тэр үед Кэохэйны дүгнэснээр рефлексивизм нь “өрсөлдөгчөө” бодвол шинжлэх ухааны үүднээс, судалгааны хувьд бүрэн боловсрогдож хараахан “амжаагүй” байв. Гэтэл өнөөдөр “рефлексивизм” ОУХ-ны судлалд тодорхой байр суурь эзэлсэн орчин үеийн томоохон урсгал болж чадсан байна. Ялангуяа, Европын орнуудын эрдэмтэд рефлексивизм, пост-позитивизмд ихээхэн анхаарал хандуулан өргөн судалгаа явуулдаг юм.

Бүтцийн хувьд авч үзвэл, рефлексивизм нь С.Смитийн тодорхойлсноор “бүрэлдүүний онол” (constitutive theory) болж байгаа юм. Өөрөөр хэлбэл, рефлексивизм нь рационализмыг сөрж, марган мэтгэлцсэн олон онолын “элементүүдийг” өөртөө хамруулсан онолын “цуглуулга” болж байгаа юм. Шүүмжлэлийн онол, пост-модернизм, феминизм, түүхэн социологи, норматив онол зэргийг рефлексивизмын хүрээнд багтаан үздэг боловч, эдгээр нь хоорондоо тун адилгүй, зарим тохиолдолд тэс ондоо, бие биентэйгээ сөргөлдсөн үзэл онол байдаг ажээ. Хэдий тийм боловч, рационализмыг

⁹ Smith 2000, 382.

¹⁰ АНУ-ын эрдэмтэн Р.Кэохэйн бол “цогцолбор харилцан хамаарлын” онолын үндэслэгч бөгөөд неолиберализмын хамгийн том төлөөлөгч юм.

сөрсөн, эсэргүүцсэн байр суурь тэднийг нэгтгэн нэгэн хүрээнд авч үзэж олон улсын харилцааны судлалын орчин үеийн байдлыг тайлбарлахад дөхөмтэй болж ирж байгаа юм.

Рационализм, рефлексивизм хоёр хоорондоо ямар асуудлаар маргадагийг Олэ Уивэрийн тодорхойлсон "дөрвөн мэтгэлцээний" (хүснэгт 2-ыг үз) үүднээс авч үзвэл бидэнд дөхөмтэй болно. Эдгээр хоёр урсгал, чиглэл философи, танин мэдэхүй, онтолог г.м. асуудлуудаар буурах дарааллаар санал зөрөлдөж байна. Рационализм, рефлексивизм хоёр нь философийн үүднээс нэг нь позитив, нөгөө нь пост-позитив гэсэн зөрөөтэй байр суурьтай учир хооронд нь харьцуулан үзэж, мэтгэлцээний хоёр тал болгох үндэслэл байхгүй хэмээн үздэг эрдэмтэд ч байдаг. Үүнээс гадна, эпистемологийн үүднээс рационалистууд рефлексивизмд хамаарах онолуудыг "шинжлэх ухаанч бус", "зохисгүй", "хууль бус" онол хэмээн шүүмжлэн буруушаадаг хандлага, ялангуяа АНУ-д элбэг тохиолддог байна.

Конструктивизм. Идеалчилсан объект, хэрэгтэй мэдлэг, шинэ зарчим ашиглах замаар онол боловсруулах "конструктив" арга шинжлэх ухааны судалгааны арга зүйд түгээмэл байдаг билээ. Тухайлбал, алдарт эрдэмтэн, физикч А.Эйнштейн харьцангуйн онолоо Ньютоны онол дээр түшиглэн "конструктив" аргыг ашигласан гэж үздэг. Конструктивизм нь "барьж байгуулах, цэгцлэх" хэмээх үгнээс гаралтай бөгөөд нөхөн сэлбэх замаар онолыг баяжуулан "шинэ байшин" барих арга ч гэж тодорхойлж болно. Конструктивизм нь онол уу, эсвэл арга уу гэдэг нь эрдэмтдийн хувьд нээлттэй асуудал хэвээр байгаа хэдий ч, Ж.Чэккел "...контруктивист эрдэмтэн судлаачдын хувьд гол асуудал нь бол онол боловсруулах асуудал юм,"¹¹ гэжээ.

Конструктивизм нь АНУ-д нилээн өргөн хүрээнд нарийн судлагдаж байна. АНУ-ын мэргэжлийн томоохон сэтгүүлүүдийн нэг болох *International Organization* сэтгүүлийн 50 жилийн ойн тусгай дугаарт Роберт Кэохэйн, Стивэн Кразнер, Питер Кацэнштайн нар ОУХ-ны судлалыг эргэн дүгнэж түүнд дорвитой үнэлэлт, дүгнэлт хийсэн байна (Katzenstein, Keohane, and Krasner, 1998). Эдгээр эрдэмтний үзсэнээр 1990-ээд оноос хойш рационализм, конструктивизмын хоорондын мэтгэлцээн ОУХ-ны онолын хөгжилд томоохон байр суурь эзэлсээр байгаа бөгөөд ойрын ирээдүйд энэ байдал хадгалагдан үлдэнэ гэжээ. Түүнчлэн Томас Рисс (2000) нийгмийн конструктивизм ба рационал сонголтын хоорондын маргаан ОУХ, харьцуулсан улстөр судлалын хамгийн сүүлийн үеийн гол мэтгэлцээн болж байна хэмээжээ.

Конструктивизм өнөөдрийн байдлаар үндсэн хоёр урсгал, хувилбараар хөгжиж байна. Нэг талаас, Жэффри Чэккел, Иммануэль Адлер, Александр Уэндт зэрэг эрдэмтэд конструктивизмыг рефлексивизмээс тусад нь авч үзэх оролдлого хийж байхад, нөгөө талаас Ник Онуф, Фридрих Краточвилл нар рационализмын позитивист аргазүйгээс татгалзаж пост-позитивист хандлагатай ажээ. Конструктивизмын энэ урсгалыг рефлексивизмын хүрээнд хамааруулж болох юм. Үүний зэрэгцээ Александр Уэндтын боловсруулсан "нийгмийн конструктив" (social constructivism) онолоор рационализм, рефлексивизм хоёрыг холбосон "гүүр" болгох оролдлого хийж байна.

Энэхүү өгүүлэлд орчин үеийн ОУХ-ны онолын шинэ чиг хандлагыг тоймлон судлах оролдлого хийсний дүнд онолын хөгжлийн орчин үеийн дараах дүр зураг харагдаж байна. Нэг талд, тодорхой хэмжээнд зөвшилцөлд хүрсэн неореализм, неолиберализмыг багтаасан рационализм, нөгөө талд, түүнтэй мэтгэлцсэн, эрс ондоо онолын "цуглуулга" болох рефлексивизм, харин дунд нь хоёр тийшээ хандсан конструктивизм байна. Конструктивизм бол сүүлийн үеийн онолын харилцан огтлолцол, нийллэгийн хамгийн тод жишээ болж байна.

Харин олон улсын харилцааны судлалын орчин үеийн ерөнхий чиг хандлагыг авч үзвэл, дотроо санал хуваагдсан Англи, Америкийн эрдэмтдийн уг судлал дахь давамгайлах байр суурь, түүнийг нь эсэргүүцсэн Америк биш судлаачид гэж байна. Тухайлбал, Оросын олон улс судлалын гол төвүүд Москвагийн ОУХС, Дипломат

¹¹ Checkel 1998, p.325.

академийн эрдэмтэд нэгэн үе хаалттай, эсвэл байнга шүүмжилж ирсэн онолыг эдүгээ нэлээд эрчимтэй судлаж зохиол бүтээлдээ өргөн ашиглах болсон байна. Тэгэхдээ эдгээр үзэл номлолыг Оросын өөрийн байр суурь, стратеги сонирхолтой холбон онолын Оросын сургууль, Оросын геополитиктой уялдуулан тайлбарлаж байна. Энэ нь хуучин их гүрнийхээ байр суурийг сэргээх ангийн тэмцлийн тухай марксист сургаалиасаа татгалзаж реалист сургууль, геополитикт гол анхаарлаа чиглүүлж байгаагийн тод илрэл юм.

Түүнчлэн, томоохон онолууд нэгдэл, синтез үүсгэж, урьд нь үл тоомсорлогдож байсан онолууд анхаарал татах болсноор ОУХ-ны онолын судлал “ардчилагдаж” байна. Үүнийг тухайн салбар дахь томоохон хувьсал гэж үзэхээс өөр аргагүй юм.

Түүний хамт, олон улсын харилцааны судлал нь өөрөө “шинжлэх ухаанч” болох явц ажиглагдаж, “Америкийн олон улсын харилцааны судлалаас” илүү түвшинд хөгжсөн, илүү олон ургальч, илүү эрүүл, даяршилд илүү тэсч үлдэх тийм нийгмийн салбар хоорондын томоохон судлал болох явц ажиглагдаж байна.

Хэдийгээр АНУ-ын олон улсын харилцааны судлал позитивизмын “хүлээснээс суллагдаж” чадалгүй, дэлхийн олон улсын харилцааны судлалыг “Америкийн” болгох санаархал өнөөдрийг хүртэл бат бөх хэвээр байгаа ч гэсэн, онолын судалгаа улам гүнзгийрч, объектийн хамрах хүрээ тэлэн өргөжиж “мета-онолын” түвшний судалгаа эрчимжиж байна гэж С.Смит үзжээ.

Олон улсын харилцааны онолын хөгжлийн ирээдүйг зориглон төсөөлбөл, неореализм, неолиберализм зөвшилцөлд хүрсэн шиг конструктивизм нь рационализм, рефлексивизмын хоорондын санал зөрөөтэй асуудлыг шийдэж “эвлэрүүлж” болох юм. Тэгвэл онолын хөгжлийн түүхэн дэх агуу их синтез, нэгдэл, хувьсал өрнөж “цогцолбор” онол боловсоргдон бүрэлдэж болох юм. Харин энэхүү үйл явц өрнөхөд эрдэмтэдийн зүгээс хийгээд онолын судалгааны түвшинд хир зэрэг бэлтгэл хангагдсан бол?

Аль ч улс, ялангуяа, олон улсын харилцааны мэргэжилтэн бэлтгэдэг сургууль (МУИС, ОУХС), эрдэм шинжилгээний эл чиглэлийн төвүүдэд олон улсын харилцааны өнөөгийн чиг хандлагыг судлах шаардлагатай бөгөөд манайх шиг жижиг улсууд ийм судалгаа шаардлагагүй гэж үзэх хандлага байж болохгүй. Дэлхий дахины олон харилцааны онол, практик, геополитикийг мэдэж, мэдэрч баймааж нь харилцаанд идэвхтэй оролцох болно.